

VERESS JÓZSEF

A POLITIKAI ÉS GAZDASÁGPOLITIKAI FORMAVÁLTOZÁSOK KORA

(A verseny háttérbe szorulása a piacgazdaságokban)

„...automata bilincs üvölti: szabad vagy!”
(Beatrice, Bikini)

Politikai és gazdaságpolitikai szempontból a világ ismét fordulópont felé közelít. A gazdasági és pénzügyi világválság utóhatásai, a terrorizmus immár tartós jelenléte és az Európába áramló tömeges migráció az USA-ban és az Európai Unióban is viták sokaságát hozta felszínre. Egyik oldalról látványos törekvések mutatkoznak arra, hogy az eddig meghatározó neoliberális világkép és a neoklasszikus közgazdaságtan egyeduralma töretlen legyen. Másik oldalról Európában, és ezen belül Magyarországon is kezdeményezések indultak a globálszereplőtől való gazdasági és ideológiai függés csökkentésére. Több, mint érdekes, hogy azok az országok, amelyek a korabeli szocialista, kommunista diktatórikus rendszerekben próbálkoztak a gazdasági mechanizmus reformjával, ugyanazok, amelyek napjainkban is új utakat keresnek a világ vezető erői által diktált szabályokhoz képest.

A gazdaságpolitika az egyik olyan kitüntetett kategória, amellyel szinte minden nap szembesülünk, de az idővel változó értelmezési tartományáról és értékészletéről keveset tudunk. E kijelentés talán még a szakemberek körére is igaz. Hallgatólagosan elfogadottá vált, hogy a világot sajátos, nehezen definiálható erőközpontok működtetik, amelyek egymással szofisztikált kapcsolatban állnak. A főleg a nyugati világot menedzselő „főszereplők”, illetve a nyilvánosság előtt tevékenykedő hatalmi központok (az USA, az EU, a WTO, a Világbank, a Valutaalap stb.) a piac és a demokrácia (ezen belül a szabadság) folyamatosan hangoztatott szólamainak háttérében működve, általában, sőt csaknem dominánsan a (liberális) monetarista gazdaságpolitika¹ és a liberális ember- és világkép letéteményesei. A gazdasági globálszereplők (multinacionális, transznacionális cégek, óriás pénzügyi vállalkozások) újabb és újabb kötelezően ajánlott muníciókkal frissítik az említett hatalmi központok regulációs és kommunikációs szoftverjeit, demonstrálva a valós erőviszonyokat.

Ebben a korántsem feszültségmentes, ám megkérdőjelezhetetlen mederben érkezünk a XXI. századba, ahol először a pénzügyi és gazdasági világválság (2008), másod-

¹ Hívei és hirdetői szívesen nevezik neoklasszikus közgazdaságtannak is.

szor pedig az Európában dramatizálódó migránsválság (2015) állított, immár félre nem söpörhető kérdőjeleket a hogyan tovább kérdéséről.

A hatalmi pozíciókban lévők természetes reakciója a status quo-hoz való ragaszkodás. Minél dominánsabb a hatalom, továbbá minél kisebb erejű a szembeszegülés, annál nagyobb a retorzió, illetve az azzal való fenyegetőzés, olykor pedig a megalázó lesajnálás.² A gazdasági globalizáció, amely a kilencvenes években vált totálissá³, ma is kikerülhetetlen keretét adja a világban zajló valamennyi lényeges folyamatnak. Századunk második évtizedének közepére azonban olyan – gazdasági alapot, és főleg történelmi előzményeket egyáltalán nem nélkülöző – alapdilemmák erősödtek fel és sűrűsödtek össze, amelyek minimum rövid megálljt és újratervezést igényelnek. Fontossági sorrend nélkül idesorolhatóak a terrorizmus, az erőszakos és egyre inkább érezhetően nem spontán migráció, a gazdasági integrációk és a nemzeti szuverenitás dichotómiái, továbbá a jövedelemegyenlőtlenségek növekedésének kezelése.

1. GAZDASÁGPOLITIKAI MOZGÁSTEREK RÉGEN ÉS MOST

Evidens, hogy a politika és a gazdaság nem diszjunkt halmazok. A két kategória „hatalmi” viszonyának elemzését nehezíti, hogy eleve nincsenek homogén gazdasági és politikai szereplők. Mégis, az emberiség modern történetében voltak olyan szakaszok, amikor a gazdaság, és voltak olyanok, amikor a politika túlsúlya volt a jellemző; tehát a kapcsolat nehezen modellezhető.

A kilencvenes években a közgazdászok és a társadalomtudósok között egyetértés van abban, hogy a következő öt funkció sorolható a gazdaságpolitika felségterületei közé [Veress, 2009]:

1. A jogi és a társadalmi keretek biztosítása (az árrendszer és a piaci koordináció minél szélesebb körű érvényesülése érdekében).

Intézményi és jogi háttér fenntartása nélkül a gazdaság és a társadalom normális működése nem biztosítható. Alapvető gazdaságpolitikai funkció tehát az, hogy a szereplők ismerjék és betartsák azokat a többségükben parlamenti hatáskörbe tartozó szabályokat, amelyek működésük kereteit jelentik.

2. A verseny fenntartása.

A modern piacgazdaság kulcseleme a verseny. A verseny szabályozása, fenntartása fontos gazdaságpolitikai feladat. Ez a funkció különös hangsúllyal merül fel az átmeneti gazdaságpolitikában, ahol a verseny kereteinek kialakítása is fontos feladatot jelent.

3. A jövedelmek újraelosztása (redisztribúció).

2 A gazdasági és pénzügyi világválság kitörése után pár héttel a Wall Street Journal jelezte: legfeljebb mennyiségi változások lehetségesek a korábbi gazdaságpolitikákhoz képest, mert a neoklasszikus közgazdaságtannak nincs tudományosan megalapozott alternatívája.

3 Lásd a szerzőnek az irodalomjegyzékben található idevonatkozó munkáit. Ezúton hívom fel az olvasó figyelmét arra, hogy ezen írás elsősorban problémafelvető jellegű, és nem titkolt szándékkal a következő közgazdász generációk esetleges okulását tűzi ki célul, ezért az irodalmak, és a citálások szándékosan lettek minimalizálva.

E funkció kulcskérdései a hatékonyság és a méltányosság. A tisztán piaci *jövedelemelosztás* társadalmilag elfogadhatatlan. Az újraelosztás jelenti a korrekciót, melynek fő terepe a költségvetés.

4. Az erőforrások átcsoportosítása (allokáció).

A piaci *erőforrás-allokáció* sem lehet optimális. Elég az externáliákra és a közjavakra hivatkozni. Az allokáció gazdaságpolitikai kiigazítása tehát szintén fontos funkció.

5. Stabilizáció.

A gazdaság normál menetét feltételezve e funkció kettős időtávban is értelmezhető. Rövid távon a konjunktúraszabályozás jelenti a stabilizációt, ennek fő eszközei a monetáris és a költségvetési politika. Hosszabb távon a gazdasági növekedés és a fejlődés kérdésének van központi szerepe. Súlyos gazdasági problémák jelentkezésekor stabilizációs gazdaságpolitikára van szükség.

Ami az első két funkciót illeti, vita semmilyen tekintetben nincs. A másik három funkciót illetően is egyetértés mutatkozik abban, hogy ezek a feladatok szükségesek, megkerülhetetlenek. Ezzel szemben igen éles vita folyt és folyik a *mértékekről*. A vitákat természetesen az értékválasztások determinálják.

Vegyük észre, hogy a bemutatott gazdaságpolitikai funkciók szuverén kormányokat tételeznek fel. Az elmúlt negyedszázad történéseit ismerve ez a feltétel – egyebek mellett – részben a totális gazdasági globalizáció miatt, részben a nemzetközi integrációk (pl.: EU) erőviszonyainak okán⁴ egyre inkább megkérdőjeleződik.

A gazdaságpolitikának mindazonáltal vannak bizonyos minimumfeltételei, amelyek hiánya, vagy erősen ingatag lábón állása megkérdőjelezi az adott kormány, és/vagy állam valós cselekvőképességét. Ezek a feltételek tömören a következők:

- legyen hiteles, stratégiára alapozott dinamikus jövőképe, legalább középtávra;
- a gazdasági szabályozórendszer szekvenciális (időben egymást követő) paraméterei legalább trendszerűen feleljenek meg a stratégiában megfogalmazottaknak;
- a jogi- és versenykeretek stabilak, transzparensnek és a gazdasági szereplők által biztonságosan kalkulálhatók legyenek;
- a government-business relációban a járadék vadászó (rent-seeking) lobbik egyetlen ágazatban, profilban se legyenek meghatározóak;
- belső, tehát a globalizációtól független önállósága biztosítsa, hogy kevés kivételtől eltekintve felül tudjon emelkedni a napi politika általában kusza kívánalmain.

A kritériumok intakt szereplőket tételeznek fel, ezért a vázolt feltételek gyenge pontja azonnal szembetűnő. A követelmények elvonatkoztatnak attól, hogy a gazdaságpolitika formálásának aktív szereplői, és intézményei nem (sem) tökéletesek. Ez az elvonatkoztatás azonban – bár a relatív összehasonlításnak is megvannak a maga korlátai – eltörpül számos, a mainstream által konstruált, makrogazdaságot érintő matematikai modell előfeltevéseinek irrealitása mellett.

4 A kettő egymástól természetesen nem független.

A globalizáció totálissá válásával párhuzamosan a nemzeti gazdaságpolitikák értelmezési tartománya és értékészlete szűkül [Veress, 2002]. Ennek természetes példája, ha például egy EU-tagország csatlakozik az euróövezethez. Ekkor a gazdaságpolitikai arzenálból az árfolyampolitikát, majd a monetáris politikát „veszti el”. Egészen más a helyzet akkor, ha a globálszereplők nyomásgyakorlásából fakadóan a nemzeti kormányok a külső igényeknek megfelelő döntéseket hoznak.

A fentiek alapján napjainkban nem egy országról mondható el, hogy gazdaságpolitikája akár a funkciókat, akár a feltételeket illetően, kívül esik a logikailag elvárható kereteken. Anélkül, hogy példalóznánk, maradjunk nálunk. Mind az 1995-ös, mind pedig a 2008-as stabilizációs program⁵ idején messze voltunk a minimumfeltételek realitásától.

Elemzésünk további lépései során leszűkítjük a vizsgált országok körét és az Európai Unió tagországaira, illetve az Amerikai Egyesült Államokra koncentrálnak. Korántsem azért, mert a jelzett országok most és különösen a jövőben a hagyományos értelemben vett világ közepét jelentenék, sőt. Az ázsiai fejlett országok, (legyen akár szó Szingapúr-ról, Malajziáról, Dél-Koreáról, Japánról, Tajvanról, vagy Kínáról) továbbá Oroszország és India a konkrét gazdasági helyzetüktől függetlenül stabil gazdaságpolitikai modellekkel rendelkeznek, amelyeket nem, vagy kevésbé faragott meg az elmúlt két-három évtized,⁶ mint a vizsgálandó országok esetében.

Az USA és az uniós tagországok kétségtelenül a nyugati civilizáció letéteményesei közé tartoznak. Az ő közegükben fejt ki a legnagyobb hatást nemcsak a közgazdasági mainstream, hanem általában az a neoliberalizmus is, amely erősen elkezdte roncsolni a korábban hagyományosnak tekintett társadalmi szerkezetet. A rohamosan romló születési mutatók miatt előállt radikális őslakosság csökkenése szembetalálkozott a terrorizmussal és az erőszakos migrációval. Új helyzet állt elő.

Már maga az a tény, hogy a gazdaságpolitikát háttérbe szorítják az aktuális társadalompolitikai kérdések, új szituációt jelez. Ráadásul a gazdaságpolitika háttérbe szorulásakor jó néhány uniós tagország a korábbi világválság még nyílt sebeit hordozza. Az Egyesült Államokban pedig – és ezt éppen az elnökválasztással kapcsolatos, az emberiség vezető szintjéhez méltatlan történések is mutatják – világossá vált, hogy a világvezetői szerep (demokrácia export) és az állampolgárok (különösen az alsó középosztály) érdemi életszínvonal emelésének finanszírozása *egyszerre* nem megy. Erről sokan úgy értekeznek, mint a „birodalmi” és a hazai költségvetés ellentmondásáról. A háborús és az ún. biztonsági lobbik elképesztő erőre képesek felmutatni. A war economics-ra fordított dollártömeg jelentős emelkedése ráadásul önmagában is korlátozza a verseny egészének súlyát, hiszen éppen a biztonsági paraméterek miatt a termelési döntések nem a vásárcsarnokokban születnek. E lényegi, de nem a nyílt színen zajló vitáktól bizonyára nem független a Trans-Pacific Partnership és a Transatlantic Trade and Investment Partnership intézményeinek fokozatos ellehetetlenülése. Az a tény pedig, miszerint a világ összes kereskedelmi forgalmának nyolcvan százaléka a multinacionális, illetve transznacionális vállalatok között zajlik, kettős következménnyel jár: egyrészt a verseny globális

5 Az előbbi Bokros Lajos, akkori pénzügyminiszter, az utóbbi pedig Bajnai Gordon, akkori kormányfő nevével lett összekapcsolva.

6 Ugyanez vonatkozik Ausztráliára és Új-Zélandra is.

mértéken számított súlya csökken, másrészt pedig az egyes országok, továbbá (például) az Európai Unió szuverén gazdaságpolitikai szerepe erősen csonkul. Az a (fősodratú) média közbeszéd⁷ viszont, ami az állampolgárokat hivatott „eligazítani”, az előzőeknek tökéletesen az ellenkezőjét sulykolja. Ráadásul a nem meghatározó (jórészt kisebb méretű, elsősorban posztzocialista) országok felé folyamatos a figyelmeztető üzenet: verseny, demokrácia, ahogy mi közvetítjük.

Az egyébként szét nem választható gazdasági, politikai és médiavilág nagy horde-rejűnek tetsző szintézise napjainkban zajlik a szemünk előtt. Világos, hogy a jövedelemegyenlőtlenségekkel valamit kezdeni kell. Az sem kétséges, hogy – egyelőre – még nem minden ember veti magát alá az univerzális „egyengondolkodás” sugallatainak, sőt: egyes országokban olyan kormányokat választanak, amelyek az általános alapvetések mellett érdemben akarnak megőrizni és továbbfejleszteni nemzeti megoldásokat. A feszültségek mai fokán – a legnagyobb hatalommal bírók számára – a legkisebb ellen-szikra is veszélyes, ezért előtérbe kerül a lejáratáson alapuló realpolitika.

Ugyanakkor valami kézzel foghatót kell(ene) adni azon széles tömegek kezébe, amelyek saját világuk felépítése során nem fordítanak kitüntetett figyelmet az önálló véleményalkotásra, nem zavarja őket, hogy az interneten alapulóan mindent tudnak róluk, a média üzeneteivel kapcsolatban alapvetően elfogadók, és amelyek életszínvonalá alulról közelíti a helyi átlagot.

2017 nyarán Mark Zuckerberg megpendíti a Facebook generálta alapjövedelem cél-szerűségét⁸ [Origo 2017, Zuckerberg 2017]. A csak látszólag légből kapott gondolat⁹ magva az olaj és az „adat” közötti párhuzam. Zuckerberg szerint az adat lehet a jövő olaja, hiszen a Facebook segítségével óriási elsődleges és másodlagos jövedelmek képződnek, amelyekből el lehetne különíteni az alapjövedelem folyósításához szükséges forrásokat. A javaslattevő a Google-t is invitálja e projektben való részvételre.

Köztudott, hogy a globalizált világban a pénzügyi gazdaság dominálja a realgazdaságot. Az előbbi nem kívánt kilengéseinek kezelésére számos javaslat született. A legismertebb az ún. Tobin-adó volt, ami minden egyes pénzügyi tranzakciónak minimális töredékét különítette volna el bizonyos társadalompolitikai célokra. Mint ismeretes, a javaslat elbukott.

A Zuckerberg-féle alapjövedelem teória ragyogóan tálalható. Lám, a legnagyobb cégek mennyire érzékenyek szociálisan. Lám, nem kell félni a robotizációtól, az alapjövedelem érdemi mentőöv lehet, mindenki számára alanyi jogon elérhető. Az is felsejlik azonban, hogy lényegében egy XXI. századi, kapitalista alapról kiinduló, az elitek által kreált paternalizmusról¹⁰ van szó, ami több más hatása mellett versenycsökkentő is egyben.

7 Előbb-utóbb belátható lesz, milyen értelmetlen a médiáról, mint negyedik hatalmi ágról beszélni. Különösen értelmetlen független médiáról értekezni. A vezető médiumok a világhatalmi tényezők tükröi csupán.

8 Az alapjövedelem (basic income) bevezetésének szándéka az elmúlt években sok helyen, így nálunk is felvetődött, a kísérletek döntő többsége elvetélt.

9 Zuckerberg kacérkodása a politikával nemrég kezdődött. A világ számára emlékeztet az a talán nem is spontán kiszivárogtatott, ki nem kapcsolt mikrofonos beszélgetés, ami Angela Merkel és közte játszódtott le az „extrém” Facebookosok szabályozhatóságáról és a fake news-ok kezeléséről.

10 A paternalizmus a szocializmusban a domináns politikai párt önellgitimizációját jelentette. A párt job-

2. VISSZATEKINTÉS ÉS ÖSSZEVETÉS

A paternalizmus esetleges újbóli megjelenése, ezúttal már világszinten, ahol a nép helyett gondolkodó a tényleges világgözpont lehet, egy másik, tudomásom szerint eddig még nem érintett párhuzamhoz is vezet.

Az európai szocializmus gazdaságtörténete bemutatja, hogy a korábbi társadalmak gazdaságpolitikai útja a rendkívüli korlátok ellenére is színes volt. A hatalmi képlet ismert. A marxista antikapitalizmus országaiban az állam, illetve a kormány egy adott, a domináns párt által közvetített ideológia tudatos kiszolgálója volt, ami gyökeres piac-torzítással és versenykorlátozással járt. Ezt az univerzális monotonitást törték meg egyes országokban a gazdasági mechanizmus reformjai, illetve annak – sokszor elbukott, elfojtott – kísérletei.

Az egykori Jugoszlávia kezdett először sajátos utakat keresni a gazdaságirányítás területén. A szocialista tábor által kiközösített ország több lépésben kiépítette az öngazdátás rendszerét, amelynek számos előremutató eleme volt. Jugoszlávia már a múlté, de Szlovénia mai modelljében is megtalálhatók a korábbi gondolkodási struktúrák következményei.¹¹ Sokkal megfontoltabban, időben elnyújtva nyúltak a pénzügyi szektor privatizációjához és mindig prioritásként kezelték a honi reálgazdaságot.

Csehszlovákia és Lengyelország is komoly mechanizmus kísérletekbe kezdtek. A csehszlovákoknál 1968-ban a Varsói Szerződés katonai beavatkozása tette hidegre a reformgondolatokat. Lengyelország esetében majdnem egy évtized kifutási idő jutott, utána a nyolcvanas években lényegében katonai puccs következett.

Nálunk az 1968-as új gazdasági mechanizmus jelentette a mérföldkövet. Eredmények, és visszalépések egyaránt jellemzőek voltak az 1990-es politikai fordulatig, de kétségtelen, hogy a piacgazdaságra való elvi felkészültséget illetően mi álltunk a legjobban a képzeletbeli startvonalon. Ehhez – a szerencsén túl – az is kellett, hogy a politikusok és a közgazdászok egy értékes csoportja találkozzon, illetve magának 1956-nak a ténye láthatatlan védőernyőként funkcionált Moszkva és Budapest szemében egyaránt.

Ugorjunk fél évszázadnyit a mába. Az Európai Unió vezetése kétségbevonhatatlanul kitart szavakban a monetarista gazdaságpolitika értékeinek megkérdőjelezhetetlensége mellett. A Stabilitási és Növekedési Paktumból fakadóan kiemelt kritérium fontos makrogazdasági paraméterek teljesítése. Vegyük azonban észre: a követelmények betartásával kapcsolatban nem egyformán bánnak a tagországokkal. Spanyolország, Olaszország és főképp Franciaország esetében a sztenderdek nem teljesítése felett a Bizottság éveken keresztül szemet huny. Ezt a gazdaságpolitikai közeget burkolják a már a bevezető gondolatokban is említett, a terrorizmussal, a migrációval és általában a gazdasági válságból való kilábalással kapcsolatos dilemmák, ezen túl pedig ott van az USA–EU reláció kényes csomagja is.

ban tudta, mint maga a nép, hogy mi a nép érdeke, mi az, amit kíván. A bürokrácia volt a szülő, a társadalom minden más része a gyerek. Valójában gyámkodás esete állt fenn.

11 Kisebb mértékben igaz ez Horvátországra és Szerbiára is.

Melyek azok az országok, amelyek kinyilvánítják, hogy nem, vagy nem teljesen értenek egyet a kurrens alapkérdésekben az uniós vezetéssel? Lengyelország, Magyarország, Szlovákia, Csehország és (részben) Szlovénia.

Alapos kutatásokat kellene elvégezni ahhoz, hogy megítélhessük: véletlenről van-e szó. Az azonban több, mint valószínű, hogy meg tudunk fogalmazni egy sejtést. Az előzőekben vázolt párhuzam nemcsak az országok azonos, vagy majdnem azonos összetételéből fakad, hanem abból is, hogy a régi (szocialista-kommunista), és a mai (globális erőközpontok) hatalom „természete” ugyanaz. Mindkettő a tévedhetetlenségre, és a nyílt-burkolt erőszakra épít.

3. A MAGYAR ESET

Hazánkban – két választási legitimáció alapján – több mint hét éve folyik az az átalakítási kísérlet, amelynek centrumában a reálgazdaság erősítése és a pénzügyi gazdaság hegemoniájának visszaszorítása áll, az EU által is előírt makrogazdasági mutatók szigorú teljesítése, valamint az eladósodás csökkentése mellett [Matolcsy, 2015; Lehmann-Palotai-Virág szerk. 2017]. Kormányzati szinten fogalmazódott meg az illiberális társadalom gondolata, ami a liberális demokrácia és az antiliberalis állam közötti íven helyezkedik el. A munkaalapú, illetve a termeléscentrikus (újraiparosított) gazdaság kiépítése sem kockázatmentes válságos időkben. Ám ennél is nagyobb a rizikó a pénzügyi szektor elengedhetetlen átalakítása esetében. A termelést ugyanis finanszírozni kell és nehezen várható el, hogy a – finoman fogalmazva – nem patrióta bankrendszer futva segítsen ebben a korántsem liberális feladatban. Az MNB következetes kamatpolitikája és növekedési hitelprogramja csak a szükséges feltételt szimbolizálja. Az elégséges feltételek csokrában jelentős szerepe lehet a takarékszövetkezeti hitelintézetekből létrehozott Takarékbanknak és az állam által megvásárolt Magyar Külkereskedelmi Banknak. A cél nyilván nem az állami tulajdon növelése, hanem a hazai privát tulajdon erősítése a bankszektorban. A jelzett időszakban a gazdasági kormányzás és a jegybank kapcsolata a kölcsönös tiszteletre és a harmóniára épült. Magyarország makroszámai (hiány, növekedés, infláció, munkanélküliség) viharos előzmények és szívós kormányzati munka eredményeként 2017-ben egészen jól állnak. Az államadósság lassabban, a külső adósság (az állam, a cégek, és a magánszféra összes devizaadóssága) gyorsabban csökken a vártnál. A magyar tárgyalók az összezsugorodott uniós költségvetés keretei között kiváló pozíciókat harcoltak ki, rajtunk múlik, hogy ezt mennyire sikerül kihasználni a következő években. A lehetőség adott.

Mi akkor a probléma? Gazdaságpolitikánk filozófiája és eszköztára 2010-től eltér az EU-s sztenderdektől. Az utóbbiak messze nem európai találmányok, hanem a közgazdasági fősodor (mainstream) alapvetően monetarista-liberális arzenáljának hű leképeződései, amelyek – ahogy ezt a mindennapok gyakorlata igazolja – a globálszereplők érdekeit érvényesítik. Ilyen értelemben az Unió elsősorban nem országok közössége, hanem valami más.

A magyar kormány, mint ismeretes, a válság okozta terhek egy részét a nagy gazdasági szereplőkre hárítja. Az EU illetékesei és stábjaik – korábbi neveltetésüknél fogva – teljesen rugalmatlanok az új megközelítésekre. A hazai közgazdasági „elit” számban

tekintélyes része azonosul az EU-s kritikákkal, és a piac nevében védi, védené főleg a pénzügyi szektor szereplőit a különadókkal szemben. Amíg a makroszámaink jók, addig állóháború várható, reményt az adhat, ha legalább egy „nagy” tagország hozzánk hasonló gyakorlatba kezd.¹² Sajnos, van egy sokkal súlyosabb, bár kevésbé fontosnak tűnő harci terep is, ez pedig a demokrácia értelmezése. Az adok-kapok e terepen a legdurvább, éppen ezért érdemes feltárni a mögöttes okok legalább egy kisebb halmazát.

Az utóbbi években a nemzetközi sajtót magunk elé téve, hazánkkal kapcsolatban három ténnyel szembesülhetünk. A világlapok szintjén emlegetett sajtó, legyen akár liberális, konzervatív, vagy szocialista *elnevezésű* (egyre bizonyosabb, hogy ezek a titulusok csak a máz szerepét töltik be), szinte szó szerint ugyanúgy ítéli el a magyar kormányt – szerintük – diktatórikus vonásai miatt. Ezen orgánumokban olyan „pontosságú” itthoni történések jelennek meg kinagyítva, amelyeket onnan, ott élve lehetetlen első kézből ismerni, tehát kellett második kéz. Volt is, van is bőven.

Vegyük észre azonban az előbbi jelenségek pozitív értelmezhetőségét is. A magyar kormány gazdasági oldalról jelenleg nem támadható. Ezért súlyosbodnak az egyéb területekre – legtöbbször kreált, vagy false flag operation-ként értelmezhető – fókuszáló bírálatok.

4. KORRUPCIÓS KITÉRŐ

Ahány kor, annyiféle korrupcióértelmezés? Nagyjából igen. Napjainkban – nálunk is – a kulcsszó: korrupció. Nem véletlenül. A világ köztudatába időnként bedobnak önmaguktól dagadásra képes gumicsontokat; a legutóbbi a melegek jogaira fókuszált, és ezernyi jelét észlelhettük éveken át. Ma a korrupció a szárnyaló – talán éppen Ukrajnában, a Majdanon debütált – sztárfogalom. A honi helyzet különösen kielezett. Ott tartunk, hogy az ellenzéki erők marginális tüntetéseken az 1990-nel kezdődő időszak legkorruptabb kormányáról harsognak. Van olyan párt, amely szinte naponta ontja a szerinte korrupciós ügyeket, a felelősséget illetően a kormányra mutogatva. 2010 óta a magyar kormány tulajdonképpen sorozatosan és módszeresen – ha nem is közvetlenül – korrupcióval vádolják a magát a világ példaképének erőltető USA hivatalos szervei is.¹³ Érdemes tehát akkor is a dolgok mögé nézni, ha egy átlagos és nem elvakult internet-böngésző három perc alatt összerakja, hogy ki, mikor, mit, miért állít. Ahogy említettem korábban, az e századi sajtót már nem lehet független, önálló hatalmi ágának számítani.

Ne merüljünk el a definíció itt különösen ingoványos útvesztőiben. Tekintsük korrupciónak az általános közéleti és gazdasági romlottságot, a megvesztegetést és a megvesztegethetőséget. Ha valaki úgy jut jogtalan – főként gazdasági – előnyhöz, hogy a köz károsul,¹⁴ az korrupció. A törvényteleniséget elkövető előnyt juttató (pl. köztisztviselő) vagy kap az „előnyből”, vagy nem, de mindenképp korrupció.

12 Az elég nagy, de hozzánk hasonlóan posztszocialista Lengyelország már elkezdte.

13 Az igazán komolyan látszó ügyekben, amelyekben az USA magyarországi külképviselete is aktív szerepet játszott, semmilyen áttörő eredmény nem született.

14 A kár mértékétől függetlenül.

A korrupció mérése meglehetősen bonyolult. A Transparency International által elfogadottá tett korrupció érzékelési index (Corruption Perception Index) nevéből fakadóan is meglehetősen szubjektív. Az alapján rangsorolja az országokat, hogy a megkérdezettek, mondjuk egy 1-től 10-ig terjedő skálán hova helyezik el a köztisztviselőket, politikusokat általuk érzékelt korrupciós szintjét. (Ha utálom a mostaniakat, egyes, ha a pályázaton nem én nyertem, egyes, ha én nyertem, mert sikerült az előnyszerzés, tízes. Így is szülehetnek osztályzatok.) Mártsuk fogalomszondánkat a magyar medencébe és induljunk el a felszíntől a zavaros felé. Jóllehet az adózás terén hótisztasággal állok az ítélszék előtt, magam is korrump vagyok. A piacon a zöldséges, a vasáros, a kulcsmácsoló, a virágos nem ad számlát, én nem kérek – ez passzív korrupció. Ha ismeretség és bizalom alapján olcsóbban kapom az árut és így a haszon megoszlik – ez aktív korrupció. Ha a reptérről végighallgatom a taxis hölgy végtelen sirámain a korrupcióról és lenyelem, hogy nincs számla – ez korrupció. Ha az építési vállalkozó a felújítási költségvetéshez két árat mellékel és az alacsonyabbat választom, korrumpálok. A lakásukat adóelkerüléssel kiadók, a magukat ügyvédi trükkökkel minimálbérre beállítók, az ál és valós kettős számvitel gyakorló, továbbá a rávehető könyvvizsgálókkal közösen akciózó vállalkozások? Korrumpáltak. Ha Őz a nagy varázsló kiemelné a korrupció ellen tüntető mini-korrumpáltakat, hányan maradnának?

Az USA illetékes államtitkára bejelentette, hogy korrupcióellenes küzdelmeket támogató akcióterveken dolgoznak Közép- és Kelet-Európa két tucat országában hazája nagykövetségei, ugyanis a korrupció errefelé olyan mértékű, ami Amerikára nézve már nemzetbiztonsági kockázatot jelent.¹⁵

Kukkantsunk tehát bele a csillagos sávós óriásmedencébe is. Az USA már csaknem félévszázada törvényileg felhatalmazta magát, hogy bármilyen külkereskedelmi kérdésben a nemzetbiztonsági kérdések elsődlegesek lehetnek, legyenek. (Nemcsak Gripenek, fűtőelemek és helikopterek esetében.)

J. E. Stiglitz és M. Guzman számos országban egyidejűleg megjelent legutóbbi tanulmányukban az amerikai jogállami rendszer hiányosságairól írnak. Azt állítják, hogy a rendszer az erőseket védi a gyengékkel szemben, „... amik az egyesek által amerikai típusú korrupció tüneteinek számítanak, amelyben a lobbierdekek és a választási kampány-adományok kompromittálják az egész rendszert.” (Stiglitz – Guzman 2017)

A 2008-ban kirobbant, vagy kirobbantott világválság háttérében is hasonló folyamatok játszódtak le. A híres, nagy lobbierővel felelősök elnöki újra kinevezéssel ugyanolyan, de inkább magasabb pozícióban folytathatták.

Az egymásra mutogatás helyett ésszerűbb lenne a mai világ szintjén elgondolkozni azon, hogy inkább hasznot, vagy inkább kárt okoztak a mindenütt rendszeresített közbeszerzési eljárások. A paradoxon az, hogy ezeket a korrupció megelőzése érdekében hozták létre, ám a jelek szerint ennek az ellenkezője történik. Bármilyen demokratikusan megválasztott szervnek, legyen az parlament, kormány, önkormányzat és így tovább, joga van kinevezni, kiválasztani. Ha ezt nem hatékonyan, vagy korrump módon teszi, akkor a választók majd változtatnak.

¹⁵ Több, mint érdekes, hogy például a saját véleményük szerint is a korrupciókban fuldokló Spanyolország esetében nem hallunk az amerikai aggódmakról.

5. A POTENCIÁLIS VÁLTOZÁSOK KONTÚRJAI

A gazdaságpolitikákra nagy hatással bíró politikai pártok gyökeres átalakuláson mennek keresztül. A mai baloldal (cultural left)¹⁶ már rég nem munkavállaló centrikus, és nem a jövedelemelosztás igazságtalanságaival foglalkozik. Vitatja viszont a nemzetállamok létjogosultságát, intenzíven foglalkozik a gender elmélettel és gyakorlattal, különös tekintettel a meleg jogaira. Alapvetéseit kritikán felülállónak tekinti, támadja az ellene fellépő véleményeket.

A mai jobboldal (corporate right) finanszírozásában – ez persze a másik oldalra is igaz – egyre nagyobb mértékben vesz részt a nagytőke, a maga kozmopolita értékrendjével. Így e pártok értékrendjei is megszűnnek „belföldinek” lenni, a család, a vallás, a haza háttérbe szorul.

Mindkét oldal következetesen és határozottan ellenséges minden, tőlük eltérő véleménnyel szemben, az általuk definiált politikai korrektség jegyében.

A fentiek alapján nem annyira meglepő, hogy mindkét alapvető pártcsoport, elsősorban a vezetés szintjén támogatja a bevándorlást.

Az sem lehet meglepő, hogy az Európai Parlament bármikor kényelmes többséget képes produkálni olyan országok (2000-ben Ausztria, 2010-ben és 2014-ben Magyarország, 2016-ban Lengyelország) kormányaival szemben, amelyek ennek a megkérdőjelezhetetlen, vadonatúj világnak a langykényelmét megzavarnák, vagy annak ellentmondani merészelnék.

Már felsejlenek 2020 kontúrjai, amikor az EU újabb hétéves költségvetési ciklusa következik, következne. Történelmileg is súlyos kérdésekre kellene addig választ találni. Az aktuális európai vezetők és egyre inkább letapintható mozgatóik keresztülviszik-e az Európai Egyesült Államok koncepciót, vagy az lekerül a napirendről, avagy folytatódik az iszapbirkózás, amely közben minden egyes szereplő a „vizet prédikál, bort iszik” elvhez tatja magát. Képes-e a világ érdemben visszaszorítani a terrorizmust? Kiiktatható-e a nem kívánt migráció?

Egyértelmű, hogy a fenti hatalmi-politikai kérdések időlegesen háttérbe szorítják a gazdaságpolitikai folyamatokat. Ugyanakkor Emmanuel Macron színre lépése akár viharos változásokat is jelezhet. A francia elnök beiktatása után szinte azonnal amellett érvelt, hogy legyen az eurózónának közös pénzügyminisztere. A javaslattal Angela Merkel lényegében egyetértett. A megvalósítás gazdaságpolitikailag teljesen új helyzetet teremtene. Teljesen új szempontok merülnének fel a két, vagy többsebességes Unióval kapcsolatban is.

A legfontosabb „harci” kérdés is hamarosan – ha nem is örökre – eldőlhet. Lehetséges-e, hogy a globálszereplők – nemzeti költségvetések és háztartások – közötti jövedelemmegoszlás valamelyest az utóbbiak javára mozduljon tovább? Ha nem, akkor a mai mainstreamtől eltérő modelleket el fogják tüntetni a porondról. Ha igen, akkor a második, a mai (elit) paternalizmus súlyos sebeket kap.

¹⁶ J. R. Schundler és Lóránt K munkái alapján.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Acocella, N. (2005): *Economic Policy in the Age of Globalisation*. Cambridge University Press, Cambridge
- Bélyácz I. (2014): „A finanszírozás szerepe a globális pénzügyi válság kialakulásában” *Hitelintézet Szemle* 13(1): 28-45.
- Bogár L. (2007): *„Hálózatok” világoralma*. Argumentum Kiadó és Nyomda Kft., Budapest
- Bogár L. (2011): *Lefelé a létezés lejtőin*. Kairosz Könyvkiadó, Budapest
- Csaba L. (2011): „A magyar átalakulás és fejlődés néhány általánosítható elméleti tanulsága” *Közgazdasági Szemle* 58(10):813-831.
- Csikós-Nagy B. (2002): *Közgazdaságtan a globalizáció világában. I-II*. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest
- Deutscher Bundestag (2002): *Globalisierung der Weltwirtschaft*. Leske + Budrich, Opladen.
- György L. – Veress J. (2016): „A 2010 utáni magyar gazdaságpolitikai modell / The Hungarian Economic Policy Model After 2010” *Pénzügyi szemle/public finance quarterly* 61(3): 367-387.
- Krugman, P. (2012): *End This Depression Now!* W.W. Norton and Company, New York
- Lehmann K – Palotai D – Virág B szerk. (2017): *A magyar út – célzott jegybanki politika*. MNB, Budapest
- Lepidi, P. (2017): *Les statistiques, une obsession rwandaise* http://www.lemonde.fr/afrique/article/2017/08/03/les-statistiques-une-obsession-rwandaise_5168389_3212.html
Letöltve: 2017. 09. 09.
- Lovas I. (2017): *Afrika Magyarországa?* http://magyarhirlap.hu/cikk/94916/Afrika_Magyarorszaga Letöltve: 2017. 09. 09.
- Matolcsy Gy. (2015): *Egyensúly és növekedés*. Kairosz kiadó, Budapest
- Muraközy L. (2012): *Államok kora. Az európai modell*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Origo (2017): *A Facebook könnyedén megválthatná a világot*. <http://www.origo.hu/gazdasag/20170809-alapjovedelmet-fizethetne-a-facebook-a-felhasznaloi-nak-az-adatokert-cserebe.html> Letöltve: 2017. 09. 09.
- Rodrik, D. (1997): *Has Globalization Gone Too Far?* Institute for International Economics, Washington.
- Ruggie, J. G. (2017): „Multinationals as global institution: Power, authority, and relative autonomy”. *Regulations & Governance*. 2017(June)
- Stiglitz, J. E. (2000): *A kormányzati szektor gazdaságtana*. KJK Kerszöv, Budapest
- Stiglitz, J. E. (2003): *A globalizáció és visszasságai*. Napvilág Kiadó, Budapest
- Stiglitz, J. E. – Guzman, M. (2017): *From Bad to Worse for Puerto Rico*. Project Syndicate. <https://www.project-syndicate.org/commentary/puerto-rico-debt-plan-deep-depression-by-joseph-e--stiglitz-and-martin-guzman-2017-02?barrier=accessreg>.
Letöltve: 2017. március 11.
- Thornhill, J. (2017): *Why Facebook should pay us a basic income?* <https://www.ft.com/content/5103204e-7b5b-11e7-ab01-a13271d1ee9c> Letöltve: 2017. 09. 09.
- Veress J. (2002): „Externalities of Globalization” *Periodica Polytechnica* 10(2)
- Veress J. (szerk.) (2009): *Gazdaságpolitika a globalizált világban*. Typotex, Budapest

- Veress J. (2013): „A gazdasági és pénzügyi világválság gazdaságpolitikai következményei” *Statisztikai Szemle* 91(4):345-365.
- Veress J. (2015): „Adalékok egy negyedszázad gazdaságpolitikai történéseinek megértéséhez” in: Lóránt K. (szerk): *A rendszerváltáshoz vezető út*. Antológia Kiadó, Budapest
- Veress J. (2016): *Úton a visszafordíthatatlan felé*. Kairosz kiadó, Budapest
- Zuckerberg, M. (2017): Facebook bejegyzés. <https://hu-hu.facebook.com/zuck/posts/10103857892105091> Letöltve: 2017. 09. 09.